

Móser Zoltán

A KIS FOLYÓRÓL S A NAGY FOLYÓRÓL

*„A kis mák virágzik,
a nagy mák virágzik.
A kis csalán csíp,
a nagy csalán csíp.
A kis folyó folyik,
a nagy folyó folyik.
A kis szél fúj,
a nagy szél fúj.
A kis eső esik,
a nagy eső esik.”*
(Cseremiszt népdal)

Kedves Barátom!¹

Arra kértél, hogy röviden írjam le, mit gondolok a néphagyomány ismeretének oktatásáról, amit én mindig a néphagyomány tisztületének mondok. Győrffy István után, és az Ő meg nem valósult fél évszázados terve nyomán megpróbálok egy vázlatot készíteni Neked. Miközben arra is keresem a feleletet, hogy *miért* is kell tanítani, *mit*, *hol* és *hogyan*, de a *mikor* és *kinek* (kiknek) kérdésre is érintőleges választ kell adnom. Ugye így gondolod Te is?

Győrffy Istvánnal kezdem természetesen, aki többek között ezt írta a *Néphagyomány és a nemzeti művelődés* című tanulmányában:

„A nagyközönség a magyar népművészet felől igen tájékozatlan. Az iskolában ez irányban alig kap nevelést. Ha a közönség a népművészet szót hallja, rendszeren valami hímzés, festett bútor, faragott fa- vagy cserépedény jut eszébe. Pedig a népművészet rendkívül sokoldalú, éppúgy, mint a népi tudás. A nemzeti irányú nevelés leghathatósabb eszköze.” (1939)

Ezért, miként azt Győrffy le is írja tervében, ezt a tanítóknak, tanároknak s lelkészeknek – tegyük mellé: óvónőknek – kell elsősorban megismerniük: ha lehet, megszeretniük, ha lehet, vagy amit lehet, megtanítani, de ami elsődlegesen fontos, ezen értékeket megismerni a maguk súlya és jelentősége szerint. És ez máris sorrendet jelöl: mert ha tantárgy rangjára készülünk emelni, akkor elsősorban a tanító- és óvónőképzőkben – más meggondolásból a teológián – kell elkezdeni, ezután az óvodában és az alsó iskolában,

¹ Almási Istvánnak címzett írás.

és csak legutoljára a felső iskolában. Középiskolában csak körültekintéssel és művelődéstörténet keretében – ami szintén hiányzik – gondoltam. A tanárok és tanárjelöltek közül az ének, a rajz, a történelem és magyar tanároknak ajánlanám, de a művészettörténetben is fontos helye lenne a népművészet megismerésének. Könyvek, segédkönyvek megírása, tantervek és vázlatok kidolgozása szükséges ehhez, vagyis évek munkája. S hogy ez a munka termékeny legyen, már ma el kell kezdeni valahol.

Persze, jól tudom, ellenzői számosan vannak és lesznek, de hát így volt ez 1939-ben, amikor Gyórfy István papírra vetette gondolatait. Ismét ebből idézünk:

„Ma a nyugat-európai szabású iskola- és könyvműveltség fénykorát éljük s a nemzetmegtartó hagyományok ápolásával nem törődünk. Valami alacsonyabbrendűség érzése vett erőt rajtunk. Nem becsüljük azt, ami a miénk. Kapva kapunk mindenben, ami idegen, ami »európai«. Pedig Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra, hogy a magunkéból mivel gyarapítottuk az európai művelődést! Európa az egyéniséget keresi és értékeli bennünk, nem a tanulékonytságot. Japán alig száz év alatt európai műveltségű állam lett, anélkül, hogy a nemzeti hagyományai feladta volna. A finnek pedig nemzeti egyéniségüket azzal domborították ki, hogy gazdag és értékes néphagyományaikat szervesen beépítették nemzeti műveltségünkbe.”

Vagyis szükségünk van, vagy fordított szórenddel és felszólító jelleggel: érezzük szükségét annak a felhalmozott tapasztalatoknak és kincsnek, ami kimondottan magyar, vagy magyarrá lett évszázadok alatt, amit elődeink ránk hagyományoztak: a szellemi javakra s minden múltbéli örökségre. Ezért is érdemes itt egy „hagyatéki leltárt” készíteni, a főbb pontok felsorolásával.

1. Gyórfy István – megszívlelendő – az első helyre teszi a *magyar nyelvet*, amit mindenki használ, de igazából – mélységében és szépségében – nem ismerjük, s nem kezeljük a megtartó erejében való hittel. (Pedig itt irodalom, a legmagasabb minőségű, bármikor kézbevehető, elolvasható volna, hogy csak Illyés Gyula, Halász Gyula vagy Sütő András nevét és műveit említsem, mint ajánlott, megtárgyalandó olvasmányt, a sokat vitatott kötelezők helyett.) A legtöbb idegen hatás nyelvünket érte, s most még több éri. (Ez tény, és nem politikai demokrácia kérdése.) Mérhetetlen, és szinte kivédhetetlen a rádió és tévé rontó, kártékony hatása. Ebből is látszik, hogy a magyar nyelv tanítása és szeretete jóval több, mint heti egy óra nyelvtan, ami unalmas

¹ Félek, hogy ez most fordítva van, vagy lehet, hisz miként az erősebb jellem a gyengébbre kényszerítő akarata, a jelen gazdasági függőségben kénytelenek vagyunk átvételekre, utánzásokra. Futurológusnak való téma, hogy ez mennyiben lazítja fel a régi szokásokat, a konvenciókat, s mennyiben változtatja meg a karaktert, a jellemet. Valószínűleg ez a nagy kihívás!

mondatelemzésekből és szófajok osztályozásából áll. Ez is kell, de ettől többre van szükség. Vagyis sürgősen át kell írni, át kell alakítani az egész nyelvtan oktatást és tanítást, és elsősorban a főiskolákon, ahol a legfontosabb tantárgy lehetne. (A MTA Nyelvtudományi Intézete hogy ebből kima-rad, az szinte a nevetségesség határát súrolja.)

2. A *népzene* a másik fontos és becses örökség, amihez a népdalt, a népzenét és a táncot sorolom, nem elválasztva és nem rangsorolva. A népdallal kapcsolatban Kodály szép meghatározása jut eszembe, aki azt írta egyik tanulmányában, hogy a népdal a magyar lélek ősi bútorzata. Ezért is ennek megismerése igen fontos feladat, amit – a sokat idézett Kodály-mondásra gondolok – 9 hónappal a gyermek megszületése előtt kell megkezdeni. Ugyanakkor nemcsak az énekórák feladata ez! Kodály és Bartók írásainak megismerése, a népdalgyűjtők és kutatók óriási munkájának és anyagának a megismerése – persze, csak vázlatosan, vagy fontosságuk szerint –, ezek alapján tájékozódás megszerzése a népzenei dialektusok között. Fontos a népdalok szövegeinek a megismerése és elemzése, de a dallamoké is, ami a dallamtípusok közötti eligazodást jelenti. A hatalmas népballadakincs áttekintése néhány ballada alapos elemzésével a főiskolákon. Azután itt van, mert hál' Istennek divatba jött a népzene és a néptánc. De ki tanítsa mindezeket? Zenetanár, énektanár, a testnevelő? A válasz: az, aki tudja, aki jól megtanult zenélni és táncolni. (Ez pedig évek, vagy évtized munkája!) Bárki lehet, aki tanítani, oktatni tudja a reá bízott korosztályt. Vagyis a szakmai tudáson túl pedagógiai érzéke is van. Az iskola – a plébánia vagy templom – kapuját tehát ki kell nyitni, hogy örökségünk ezen értékes része bekérezkedhessen. Be az óvodába játékok formájában, be az iskolába, a főiskolára. Ez pedig, ha holnap kezdjük, egy évtized munkája. A táncsal kapcsolatban hadd jegyezzem meg, ahol a szót a zene adja, ami nemcsak mozgás, hanem alkotás, komponálás, önfeledt játék, ezért az esztétikai ereje és értéke felbecsülhetetlen. Így a rajz, a díszítőművészet mellé kívánkozik a felsorolásban.

3. A *díszítőművészet* (tárgyi népművészet). A beszélt nyelven, az éneken a zenén és táncon kívül a díszítőművészet formanyelve is megtanulandó, vagy kívánatos volna, mert fontos és csak reánk jellemző kifejezőmód ez is. (Bárki érezhette ezt, ha Finnországban jár, és a modern építészet láttán elgondolkodik.) Egy-egy motívum a messzi múltba, a honfoglalás koráig vagy még messzebbre vezet, de van a szomszédoktól átvett, sőt egészen fiatal, újabb keletű örökségünk is. Itt elsősorban a rajztudásra lehet építeni, de nem csak rajzolni lehet. A népi *hímzések* mellett a *fafaragást*, a *játékkészítést*, a *kerámiát-korongozást* említjük, de ide tartozik a *viselet*, azok megismerése és bemutatása is, ami művelődéstörténeti ki- és áttekintésre is kiváló. A *fafaragás* mellé sorolandó a népi *építészet* megismerése: mindkettő gyakorlat is – aminek a helyszíneit meg kell teremteni –, és elmélet is. Ez utóbbi a művészettörténeti oktatásban is helyet kaphat.

4. Ide sorolom, bár zárójelben és kérdőjellel, ami az orvostanképzésben csak most nyert létjogot, ami az egészséges életmód tantárgy rokona, a népi tudás és tapasztalat azon része, amit a gyógyító, kuruzsló, írló asszonyok tudtak, ami a kolostorkertekben a középkorban ismert volt és elterjedt, amiből az orvostudomány kifejlődött, amit a herbáriumok megőriztek: a *népi gyógyítás* és *orvoslás*. Mai szóval a természetgyógyászat. (Ez, tudom, külön fejezet, de ki nem hagyható a felsorolásból.)

5. Fontos fejezete a néphagyomány ismeretének és tiszteletének a szellemi néprajzunk még eddig nem említett részei: a hétköznapi és ünnepi *szokások*, a jeles napok és ünnepek, vagyis a *néphit és népszokások* megismerése. Ide venném a népi joggyakorlatot, a jogilag rögzült konvenciókat, szokásokat. (Tárkány Szűcs Ernő hatalmas munkájára támaszkodva.)

6. A *népmesét, közmondásokat* azért hagytam itt ki, mert az a magyar oktatás, az olvasás szerves része maradhat továbbra is.

7. Ugyancsak fontos volna, mert sehol nem hallanak róla a diákok, a *magyar nép táji-történeti tagozódásának* ismerete. Ez földrajz is, történelem is, de magyarságismeret is. Ennek a legmagasabb foka, amit így tettek fel sokszor, de ma is feltesszük, mert koronként, korszakonként és emberenként kell erre választ adni: *ki (vagy: mi) a magyar?*

8. Végül ezek mellett a rokon népek, de az itt élő nemzetiségek és a *szomszédos népek* kultúrájának, szokásainak (de az interetnikus kapcsolatoknak) a megismerése is kikerülhetetlen. (Ehhez persze nagy felkészültség kell. Ezért erről legalább a főiskolán okvetlen kell hallaniuk, s ez egy szemeszter anyaga lehetne.) Erre a korszerű, mindenki mást megértő, befogadó nemzetfogalom tisztázás érdekében is szükség van. Ugyanakkor – Bartók és Kodály így hámozta ki a magyar jelleget a népzeneben – minden másnál jobban tudja megmutatni azt, amire a fent utaltunk: mi a magyar a zenében, a népművészetben, a régi szokásokban?

Az itt felsoroltak megvalósítása nem kis feladat, ugyanakkor egy tantárgyon kívüli, felüli tárgyról, annak elfogadásáról s elterjesztéséről – és taníthatóságáról – van szó. Könyvek és tantervek, nyári táborok és posztgraduális képzés szükségeltetik, de egy vagy több szellemi *műhely* megteremtése kikerülhetetlen. És szükséges a papképzés, a tanító- és óvónőképzés keretében ennek a tantárgynak a kidolgozása és bevezetése mielőbb. Ennek hiányában semmit sem érdemes tenni.

Ennyit röviden, vázlatosan arról, amit kértél s kérdeztl.